

Nedžad Ibrišimović

HAZRETI HIDR

(Odlomak)

Gazi Husrev-begu, namjesniku bosanskom i mome dobrotvoru, prvi put sam poljubio ruku prije Bitke na Mohaču u ljeto 1526. na uzvisini sa koje je sultan gledao boj, ondje na onom istom mjestu na kome je poslije, u čast pobjede, budimski beglerbeg Miri-i alem Hasan-paša iskopao bunar i sagradio ljetnikovac, a onda, u oktobru 1529., nakon opsade Beča, bi mi rečeno da idem u Saraj-Bosnu i da, između ostaloga, nadgledam gradnju džamije u koju ću, kada se zamorim ispisujući ove redove, otići klanjati namaz na koji prispijem; podne je minulo, pa će to biti ili ikindija, ili akšam, ili jacija. Od tada pa do sada proteklo je četiri stotine i jedna godina. Husrev-begova džamija dovršena je 1520. a ja sam u zimu te godine počeo zamirati po deveti put u svom životu. To moje stanje nagle, duboke starosti, prekinuto je i okončano čim sam ugledao hazreti Hidra. Znam dobro, pamtim, a imam i zapisano, da se to dogodilo 20. rebiu-l-ahira 937. po Hidžri, ili u nedjelju 11. decembra 1530. po miladu, nešto malo prije ikindije. Ponovo mi se dogodilo ono što mi se kao starcu, i to uvijek baš u samrtnom času, i do tada već osam puta događalo - ukazao mi se hazreti Hidir!

Gledam, hodam, spavam i jedem tako dugo, a da mi to nije dojadilo ni oteretilo, a tokom četiri i po hiljade godina života bio sam darivan i iskustvom starca i saznanjima

umirućeg. A da sam za sve to vrijeme samo jednom vidio Hidra, ta, vrijedilo bi živjeti toliko, iako bi El-Hidr uvijek odnekud iznikni i ostani samo nakratko, svaki put svega po nekoliko trenutaka. Pa ipak, isto tako kao što ne znam kada ću umrijeti, isto tako ne znam hoću li ga, čak i ako budem zamirao deseti put, ikad više opet vidjeti.

Te sam godine kupio kuću od jedne sirote, obudovjele, ali živahne starice muškog imena Hazbeg, koja se jadala što joj je kuća u klancu, na osami, podalje od šehera, a meni je baš to tada odgovalo.

Kuća je bila mala, stisnuta uz jednu strmu liticu u gustoj šikari ponad Miljacke i omanjeg kamenog mosta na jedan luk, s bujnom baščom i strmom kaldrmisanim avlijom kroz koju je proticao potocić ne širi od raširene šake, zidana od ćerpiča, pokrivena šindrom, sa svega dvije prostorije, poluotvorenim tavanom i skućenim podrumom više nalik na trap, ali okrečena, čista, pa iako oronula, kao da je svuda i izvana i iznutra neprekidno rukama milovana i tek onda takva meni dopanula...

20. rebiu-l-ahira 937., kada je moje ognjište pokrivaio samo hladan pepeo, potok u avliji, upola zaleđen, tekao jedva čujan i kada mi se činilo da se pocrnjelo drveno šiše više moje glave spušta sve niže i niže, najednom me zabljesnu jarka svjetlost, nad mene se neko nadnese i u taj prvi mah nisam znao je li to po moju dušu došao Azrail, ili me opet zijareti hazreti Hidir.

- Es-selamu alejkum! - reče prilika i ja razabrah da je to El-Hidr, a ne melek smrti.

- Alejkumu selam - odgovorih samo dahom i usnama.

- Hajde, Abdullahu Misri, ustani...! - reče El-Hidr.

Ali ja sam bio tako slab da se nisam mogao ni glasnuti ni pridići, a kamoli cio osoviti na

noge.

U to El-Hidr zauči ezan takva mekama da mi se sve kosti i koščice stadoše rastavljati, suze navriješe od ganuća i ja se polahko stanem pridizati; Hidr nije ni završio ezan, a ja sam već bio napolju i bosim stopalima gazio cjelac po avliji. Došavši do potoka udarcem pete razbijem tanku skramu leda te hučno, vrela tijela, sav u pari, uzmem abdest, vratim se u kuću, stanem na po koraka iza hazreti Hidra i tako otklanjamo ikindiju.

Nakon toga čekao sam da on ode, nestane, ali on osta, a domalo reče:

- Ako me primaš na sijelo, o Abdullahu, onda potakni malo tu vatru i dočekaj gosta onako kako je red.

Odmah stanem pribirati suho lišće, grančice i luč te kresati kremen o kremen da iskrom zapalim trud i potpalim vatru a to mi, začudo, lahko pođe za rukom: plamen suknu, obasja sobu, očas ubi studen u zraku, a domalo i nas dvojicu i mene i El-Hidra, raskravi i ogrija.

- Sijelićemo sve dok sijelo potraje, a sijelo se ne prekida, ono se osipa, nije li tako? - reče El-Hidr i dodade.

- Sijeldžija nekoliko puta najavljuje svoj odlazak i dugo se oprašta tako da nijednu od duša koje su se srodile i zbližile tokom sijela ne zaboli rastanak. Sjedićemo dok god budemo željeli, ako treba i do sabaha, pa nemoj srkletiti, nego sad, kad si zapalio vatru, prostri bošču, obori siniju i iznesi nešto da prezalogajimo!

I ja ga u svemu odmah hitro poslušah.

Teško je pogledom obuhvatiti Hidra. Njegova zelena galabija s kapuljačom najprije je lebdjela i njihala se kao sjenka kakva gusta zimzelena grma; kao da je svježe zelenilo nahrupilo u moju pustu i siromašnu izbu. I, u početku, dok sam bio usredsrijeđen na namaz, imao sam osjećaj da sam klanjao u hladu drveta raskošnih grana mlada lišća i jaka mirisa, koje je povremeno, čas jače čas slabije, njihao blag

i ugodan povjetarac. A onda, kao da je zeleno platno, u koje je El-Hidr bio umotan, otežalo sliježući se kao gusta mahovina i po njemu i po serdžadi na kojoj je još uvijek sjedio.

Cijela soba zamirisa baš kao da je bila posuta miskom, a petunije u saksijama po zaleđenim prozorima, koje su ostale iza starice Hazbeg, a koje ja nisam ni zalijevao ni njegovao, razlistaše se, ozelenješe i procvjetaše u svim bojama kao usred ljeta.

Podstaknem vatru, okačim kotlić s vodom da pristavim čaj, žurno zamijesim tanku pogaču i gurnem je pod sač, a domalo se osmjelim da kakogod osmotrim i lice hazreti Hidra, koje je bilo potpuno zaklonjeno u sjeni galabije kao u duboku zelenu fišeku, strahujući da će on svaki čas nestati; za sve to vrijeme on je mirno disao tik do mene, a ja sam samo povremeno, s trenutka na trenutak, mogao uočiti njegovu kao od pamuka gustu bradu, iskričav pogled, snježnu čistoću bionjača, zagonetan osmijeh, vlažnu skramu punačkih usana, biseran bljesak zuba... nešto od njegova lica.

U početku sam u sebi ovako šaputao (kao da on i nije bio tu); "Vidi, opet mi se hazreti Hidr ukazao, eto, živjeću još, pa: vidi, on to sa mnom govori, pa: vidi, to on sa mnom ostaje dulje nego dosad, pa: vidi, jede li on uistinu, ili to tek tako kaže...? Pije li, jer Ibn Asakir navodi od Hišama ibn Halida, on od El-Hasana ibn Jahjaa el-Hašenija, a on od Ibn Ruvada, da je rekao: "Ilijas i Hidr svaki ramazan poste u El-Kudsu, svake godine obave hadž i napiju se vode zemzema, što im je dovoljno do sljedeće godine."

"Zar će Hidr ostati sa mnom...?", pitao sam se u čudu, potpuno nespreman za takav susret, te zbunjen i ushićen iznosio i trpao na sofru sve što god sam imao u mutvaku. A srećom, te godine bio sam se dobro snabdio za dugu i studenu bosansku zimu.

I ja u hitnji iznesoh od svoje zimnice ne gledajući i ne birajući i suhoga mesa, i oraha, i suhих šljiva, i kiselih takiša, i meda, i bestilja,

i sira i luka i sve to bez reda zgomilah na sofru, kao da iznosim za desetericu, a ne za dvojicu.

Onda domalo, a sve u šutnji i krišom, stanem gledati kako to El-Hidr jede, jer me je baš to zanimalo. I vidjeh, kako god ja odlomim komad vruće pogače, tako ga odlomi i on, i kako god ja nožem odsiječem komad suhoga mesa tako i on nožem odsječe komad suhoga mesa, kako god ja umočim pogaču u bestilj tako on umoči pogaču u bestilj i sve ruku iskreće da se ne pokapa, kako god ja izvadim košpicu iz šljive, tako isto i on nekako izvadi košpicu iz šljive kako god ja zdrobim orah, zdrobi ga i hazreti Hidr, ali kad sam malo bolje pogledao svaki zalogaj koji bi El-Hidr uzeo i prinio ustima nestajao bi među njegovim prstima i prije nego što bi zinuo. A ne bi se reklo da je zalogaje baš oblaporno gutao! A ja sam pak jeo s takvim tekom kao da do tada nikad u životu ništa okusio nisam i svaki zalogaj mi je bio sladak da slađi ne može biti.

Za sve što bi sa sofre uzeo Hidr je pitao: "A šta je ovo?"

I čim bi dobio odgovor detaljno bi, biranim riječima, hvalio odlike tog nimeta.

A kada ga, naposljetku, ponudih čajem, on ga najprije omirisao, srknu, a onda upita:

- Ovo je čaj od nekoliko vrsta trava! Od kojih...?

- E, to ti neću reći...!

El-Hidr se nasmija.

- Da nije od drveta vispubiš? - upita.

Po bosanskim brdima raste mnoštvo raznovrsnog ljekovitog bilja, a ja sam kao dobar poznavalac toga bilja, poučen svojim dugim iskustvom, umješno spravljaao ukusne, razgaljujuće čajeve.

- Nećeš da kažeš? - upita Hidr ponovo.

- Neću...!

- E, onda da ja kažem tebi! - reče Hidr i svejednako se smijući pogodi od kojih sam trava skuhao čaj, kako se koja trava u nas zove, kada cvjeta, kada se bere, kakav joj je list a kakav korijen, kako se suši, pa čak i to koje su

s bosanskih, a koje s hercegovačkih obronaka, a ispruživši dlan i šetajući palcem po stisnutim prstima pokaza tačno koliko sam koje trave uzeo, sasuo u bakrač i prelio vreloom vodom.

Iako je šutnja, koja je potom nastala, bila tako ugodna da mi ne bi bilo mrsko da je potrajala zauvijek, hazreti Hidr odmah dometnu:

- Nemamo mi šta kriti jedan od drugoga i ti se, o Abdullahu, ne boj svojih misli. Odmori malo svoje srce ako ti se umorilo.

- Ne znam je li ti iko dorastao i u čemu - rekoh i htjedoh ga osloviti imenom, ali se obuzdah, nisam se usudio - a kamoli ja - rekoh - a to znam i po tome što mi svaka riječ koju zaustim zapne u grlu i prije nego što je izgovorim. A onako onaj koji te susretne ništa te ne smije ni upitati...!

- Baš? - začudi se El-Hidr, ali tako kao da se to što rekoh ne odnosi na njega, nego na nekoga drugoga.

- Pa zar nisi rekao Musau, alejhi-s-selam: "Uzdrži se dok ti ja ne kažem...?!"

- To je bilo! - najednom će El-Hidr vedro i prijaznim riječima odbi od sebe tu tvrdnju, te me oslobodi svake bojazni, svakog kolebanja i ustezanja. I ja sam potom sa njim govorio o svemu, o čemu sam god htio bez ikakva straha i ikakve nelagode. I tako je bilo sve do akšama. A započeh ovako:

- Onaj ko te vidi počašćen je mimo ostale ljude i to nikada ne može zaboraviti. Velika je i čudesna nagrada vidjeti te samo jednom, a mene je to zapalo devet puta...

Ali vidi - rekoh - kad god bih zamirujući doticao sama vrata kabura i kada sam mislio da se s dušom rastajem, ti si dolazio i vraćao me u život!

- Nisam ja... - odvrati Hidr i, učini mi se, nekako preko zalogaja, tobože punih usta...

- Ali kako drugačije objasniti to da se ne pojaviš ni prije ni poslije...?

- Pa, tako... - odgovori El-Hidr neodređeno i dodade:

- Ta, vidio si me i onda kada si sa onim

Jevrejinom napustio kuću šejha Harisa el-Muhasibija, a nisi stario... A ako hoćeš da kažem kad je to bilo, evo reći ću: bilo je to u četvrtak 24. nisana 824. godine negdje izme u podne i ikindije... Je li tako?... Ne znamo mi kako je ko za čiju sudbinu vezan i kada, i bolje je i za tebe i za mene da o tome odviše ne naga amo...

- Nije li ovo što si ovako sa mnom večeras, ovako dugo, znak da se više nikada nećemo vidjeti? - upitah.

- Ne...

- A da to nije možda znak da ću najzad i ja umrijeti...?

- Ne... - odgovori hazreti Hidir.

- A kako sad možeš, na tako krupne stvari o kojima te pitam, tako olahko odgovarati?

- To što si me pitao za mene nisu krupne stvari...! - reče El-Hidr.

I još ga koješta upitah kako sam najbolje znao i umio i sasvim umiren njegovim odgovorima, nastavim ovako:

- Hafiz ibn Asakir navodi jednu predaju od Ed-Darekutnija...

Ali u to El-Hidr ponovo zauči ezan i kada otklanjasmo akšam, ja opet rekoh: "Pričao nam je Muhammed ibn el-Feth el-Kalanisi da je njemu pričao el-Abbas ibn Abdullah er-Rumi, a njemu Rewad ibn el-Džerrah, a da je od Ed-Dahhaka čuo da je Ibn Abbas rekao: "Hidr je rođeni Ademov sin."

- I ti si Ademov sin! Svi smo mi Ademovi sinovi...

- Život ti je produžen da bi razotkrio Dedždžalovu laž...?

- Možda ćeš to i ti dočekati...

- Neki kažu da ti je Ilijas brat...?

- I tebi je Ilijas brat. Zar ti i ja nismo braća...? - odgovori El-Hidr i prouči nekoliko ajeta iz Kur'ana kojima to potkrijepi.

- Da li si se doista napio vode života...?

- A zar ti za sebe možeš tvrditi da se nikad nisi napio vode života...?

- Kad malo bolje promislim - rekoh - možda sam je i ja pihnuo i to ponajprije, čini mi se, onda...

Ali me El-Hidr naglo prekide:

- Ne izreci! Znam! - reče nekako uznemiren. - Ne reci, jer ja sam u tvojoj kući, a ne ti u mojoj! Kad ti budeš došao meni u pohode, onda ćemo i činiti i govoriti sve onako kako se čini i govori u mene, a dok smo kod tebe onda ćemo ovako; Bolje je da propadne selo nego običaj... je li tako?

- Tako je - rekoh, iako niti sâm nisam znao kada sam se to ja napio vode života, ja sam to, zato što živim od pamtivijeka, samo slikovito nagađao, niti sam ikad čuo da Hazreti Hidir ima igde ikakvu kuću i dodadoh:

- Sve što sam, otkako znam za sebe, činio, se što sam sabirao i u sebi i oko sebe i sve u šta sam upirao žudnjom, pregnućem i nadom sad, kad ti čujem glas i sad kad te vidim, u prvi mah: malo-malo pa se obradujem, a odmah potom sve to moje čini mi se nedostatno, a sav taj moj život, skoro ništavan...

A zapravo sam htio kazati nešto sasvim drugo: da i ja, uz njega, skoro sav svoj život osjećam hidrovski, iako samo kao jednu mrvu, što je opet, dabome, i krupno i podatno, i da tako što nikad do tada nisam osjetio niti sam znao da je to pri meni.

- Svagda se ti drži onoga što ti u prvi mah dušu obrahati i ne struži po tome dalje i ne čeprkaj po tome dublje... - nasmija se El-Hidr.

- Ibn Abas veli... - počeh ja, ali me hazreti Hidir ponovo prekide:

- Ibn Abbas! - reče s prijekorom i dodade:

- Pusti to!

- Dobro - rekoh - kad je tako, onda mi ti reci kako to da živiš, a ne umireš?

I tek kad sam to rekao ugrizoh se za jezik, jer mi se te riječi oteše i izgovorih ih pogotovo na surevnjiv način. "Eto zašto sam propio Utnapištimov pečat!" - sinu mi u glavu, iako ne znam zašto sam se baš toga sjetio i otkud mi je baš to palo na pamet. I inače, El-Hidr bi govorio, a meni bi do i u pamet nešto sasvim neočekivano, nešto što uopće nisam želio,

nešto često sasvim neprimjereno i neprikladno, iz dubina vremena, iz moga izbljeddjela sjećanja i najdubljeg zaborava. I povremeno sam se osjećao veoma nelagodno, jer sam znao da to El-Hidr zna. Mnogi moji grijesi i neuspjesi navirahu se jedan za drugim kao da se utrkuju. “Eto kakav musliman sjedi s El-Hidrom”, čuo sam nekakav podrugljiv glas. I tek tu, tada, otkrijem i do kraja uvidim kolike su uistinu slabosti moga nefsa. Međutim El-Hidr mi nekako najednom oslobodi dušu tjeskobe a da mi ništa ne spočitnu i ne prekidajući našega razgovora te moje srce opet mirno poradova tom rijetkom radošću koja se može osjetiti samo u njegovom prisustvu i ni u čijem više. Najednom mi se stade ukazivati i ona strana moga života kada sam ostavljao ovaj, a okretao se onom svijetu, te obradovan i zadovoljan, ostadoh podugo u ugodnu halu, istim ovim očima gledajući i istim ovim ušima slušajući evliju koji je iznenada došao u moju kuću i sjedio za mojom sofom da su nam se koljena dodirivala.

A na ono što sam ga upitao, on ovako odgovori:

- Ibn Džerir tvrdi da sam živio od vremena Efridona ibn Esfijana pa do vremena Musaa, a.s.. Kad je ikad Musa, a.s., preselio, a ja evo nisam. Iako Ibn Džerir tvrdi da jesam. Ebu Tahir ibn el-Gubari, opet, tvrdi da ja više nisam živ nikako. Ni jedan ni drugi nikad me nisu vidjeli. Kada sam šejha Abdul-Kadira Gjelanija, nakon što je jadanaest godina proveo u ruševinama tvrđave u mjestu Šustar, dvadeset dana hoda od Bagdada, poslao Ebu Saidu El-Muharremiju u Babu-l-Esdž, šejh me je vidio. I on je otišao Ebu Saidu u Babu-l-Ezdž. Šta bi rekao šejh? Šta on veli?... Ili šta bi rekao Musa, alejhi-s-selam? Ili šta bi rekao ti? Ili mnogi drugi... Šta bi rekao Ibrahim el-Havas, koji je u svojoj halvi odbio čak i moje prisustvo?... Neki alimi i neki arifi govore da se skrivam po zabitim mjestima, putujem pustinjama i dalekim krajevima i sastajem se s ljudima od kojih je većina nepoznata i otkrivam im tajne

mimo ostali svijet. I samo naoko oni pravo govore. Allah, dželle šanuhu otkrio im je moju narav, ali im nije otkrio moje ime, pa ipak oni (ti alimi) govore o meni kao da to ne znaju. A Allah obdaruje koga hoće, s čim hoće, kad hoće i kako hoće! To njihovo tumačenje, krivo je tumačenje - reče El-Hidr i ja se u tome sa njim u svemu, do u najmanju sitnicu, rado saglasih.

- Ebu Hatim Sehl ibn Muhammed ibn Osman es-Sidžistani - nastavi Hidr - kaže da je od Ebu Ubejde i drugih čuo da govore da je moje pravo ime Hudrun ibn Kabil ibn Adem, Ismail ibn Ebi Uwejs kaže opet da je moje ime El-Muammer ibn Malik ibn Abdullah ibn Nasr ibn el-Ezd. A ima još imena kojima me nazivaju. Tvoje je ime, o časni hadži-hafize, Abdullah El-Misri Bosnawi, a ranije si se i ti drugačije zvao. Pitaš me što to ja ne umirem? Pa i ja bih tebe mogao upitati, a što ti ne umireš? Uostalom, u mom životu i nije proteklo više od dvadeset i pet vakata, što nije ni trideset godina, te se rahat može reći da smo ti i ja vršnjaci, ako ti nisi čak i nešto stariji od mene! Ta mahom si uvijek u onoj svojoj životnoj dobi u kojoj te je zateklo prvo zamiranje još onomad u Egiptu, mahom si neprekidno u džennetskim godinama, nije li tako?... A vidim da si dobrog zdravlja i neprekidno u punoj muževnoj snazi, ništa ti ne fali; nijedno tvoje starenje nije trajalo dugo i samo si jednom, ako se ne varam, stario hiljadu i jedan dan i hiljadu i jednu noć?... Ali kao što je Allah, dž.š., Musau podario jedno znanje, meni drugo, a tebi treće, ni mi nismo vršnjaci na isti način, ti si na svoj način proživio... A sjeti se, ni Utnapištim nije mogao ostati dugo, providio se, nestajao i nestao, tako je i sa mnom, jer ja prelazim iz stvarnoga svijeta u svijet privida i iz svijeta privida u stvarni svijet...

Kako je zimski dan kratak, to je i jaci-ja ubrzo iza akšama, te El-Hidr opet zauči ezan.

I htjedoh ga potom upitati kako to može istovremeno klanjati dvije džume, jednu u

El-Aksi u El-Kudsu i jednu u Revda-Mutaheri u Medini Munevveri, ali dobro se sjećam, gledajući ga i još držeći svoje pitanje pod jezikom, meni se odgovor nadade sam od sebe; a pitanje nisam ni izustio niti mi je El-Hidr glasno na njega odgovorio; a odgovorio mi je; i tada, ja sam znao šta mi je rekao i kako može klanjati dvije džume istovremeno. Ali koliko god je taj odgovor bio očit, jednostavan i jasan, toliko je bio i neuhvatljiv i ja sam ga potom zauvijek zaboravio. Tada još ne, dok je El-Hidr bio sa mnom ne, ali poslije ga se nikako nisam mogao sjetiti. I mnoštvo drugih stvari o kojima sam ga pitao, ili ono od onoga što mi je on sam otkrio, bilo mi je odmah blisko, razumljivo, ali samo dok sam bio s njim, a poslije, sve što sam saznao rasplinulo se i nestalo i to baš, čini mi se, zbog te nekakve lahkoće El-Hidrova govora koja običnoj ljudskoj pameti neprekidno izmiče; on je nekako premetao riječi, izgovarao ih, da tako kažem, neočekivanim obrtima, uzme tri riječi pa im, ne znam kako, zamijeni red, one blijesnu smislom, a da ti to ne možeš nikako zapamtiti ni naučiti; ne znam ti to, sinko, drugačije objasniti. Pa ipak to što sam znao pa zaboravio i dan-danas mi je dragocjenije od onoga što već dugo nedvosmisleno znam i umijem.

A bilo je i riječi koje sam tu večer čuo iz usta hazreti Hidra koje i ne smijem i ne mogu, i ne želim zapisati ni ovdje ni igdje, a i takvih koje se ne usuđujem izreći da ih nehوتيčno ne izrekнем pogrešno i krivo; a bilo je koječega što sam shvatio tada, ali nisam poslije, i onoga što nisam shvatio tada a jesam poslije, a bilo je i koječega što nisam shvatio ni tada, ne shvatam ni sada, a čini mi se neću shvatiti nikada.

Tako El-Hidr najednom reče kako ga od svega najviše zanosi izobilje i zbunjuje raznovrsnost stvari oko mene, mada nikakvog raznovrsja ni obilja ja nisam vidio, niti ga je oko mene bilo; ta, ja sam tada u Sarajevu, kao Gazi Husrev-begov divan-katib, živio uistinu skromno; ni to nisam razumio.

A onda, osjećajući da se primiče zora i da će El-Hidr vjerovatno nestati te da se lahko može desiti da ga više nikad ne vidim, srca punog zebnje, stanem iskati da mi kakogod kaže, ili makar samo nagovijest zašto sam i ja dugovijek, ali El-Hidr odbi da o tome govori.

- Ti, Abdullahu, opet ti kažem, možeš sa mnom pričati o čemu god hoćeš, a jedino šta me ne treba pitati jeste upravo to što me pitaš - reče.

A to je baš ono što bih, kad je to već tako sa mnom, svakako htio da znam! - rekoh.

- Čudi me da ne znaš da to nikako ne možeš znati? - reče hazreti Hidr i stade, a onda se sav okrenu meni.

I ja se opet sjetim Musaa ibn Imrana, Allahova poslanika koji se nije umio uzdržati kako je to od njega tražio El-Hidr kada ga je susreo tamo na mjestu gdje se sastaju dva mora i poslije kada je pošao sa njim i vidio kako Hidr ubija dječaka, buši lađu i popravlja polusrušeni zid u selu gdje su bili neljubazno dočekani. "Nećeš se moći suzdržati sa mnom!", bio je rekao Hidr Musau, a.s.

- Ako je tvoj život keramet zar se keramet smije razotkriti...?

- Ali to ćemo znati samo ti i ja. A ti to već, zapravo, znaš! Ta, ti si El-Hidr! Ako je moj život keramet, to je tebi već odavno razotkriveno, samo meni nije. Samo ja to još ne znam! - skoro zavapih.

- Pa da je tvoj život keramet i ti bi to znao! - osmjehnu se El-Hidr i upita: - A bi li ti volio da je tvoj život keramet...?

- Ne, ne bih... - rekoh razmislivši. - Ipak više volim da je ovako...

- Dobro - osmjehnu se na to El-Hidr. - Ali čuj, uskoro ćeš vidjeti Imama Sahihu-l-Zemana (Gospodara Vremena), onoga koji nakon šezdeset i sedam godina male skrivenosti (gajbeti-i šuhra), evo već pet stotina devedeset i tri godine živi u gajbet-i kubra - velikoj skrivenosti. Potom ću te upoznati s čovjekom koji je već dvije hiljade godina lišen smrti zato što

je otvoreno pokazivao moć svojih kerameta. Mlađi je od tebe - nasmija se El-Hidr - ali svejedno živi skoro četiri puta duže od Imama. On je arhat, zove se Pindola, živi u Indiji, a kaznio ga je njegov učitelj Goutama Budha. Eto, i oni žive duže nego drugi ljudi. Razgovaraj s njima, možda ti oni mogu pomoći. Otkini nešto od njihove tajne za se, gledaj od njih saznati nešto o sebi, a nemoj samo mene o tome propitivati...

- Ja sam davno još od Utnapištima tražio odgovor zašto je vrijeme od moga rođenja do moje smrti duže nego kod svih drugih ljudi i on je rekao da ne zna, a ti nisi rekao da ne znaš, nego da mi to zbog nečega nećeš da kažeš...!

- Nije da neću, čestiti moj divan-katibe hadži-hafiz efendija Abdullahu Misriju El-Bosnawiju, nego držim da od toga neće biti nikakve koristi...

- Ti svoje znanje o meni izreci, izreci ga kako bilo, kako god hoćeš, a nemoj brinuti šta će poslije toga biti...

- Samo ćeš se badava izmuciti...!

- Pa daj im onda neki znak, neku slutnju, kakav nagovještaj...

- Ako ti šta i kažem ti to nećeš moći izdržati...

- Kako neću moći izdržati...?

El-Hidr je šutio.

- Pa šta bi to bilo sa mnom...? - upitah.

El-Hidr je šutio.

- Šta će mi se to desiti, ako zaista, kako kažeš, ne izdržim tvoj odgovor? - upitah ponovo.

- Nećeš izdržati, Abdullahu...

- Neću valjda presvisnuti dok mi budeš govorio...?

- Nećeš presvisnuti, ne daj Bože. Pa nisam ja došao ovdje kod tebe da te ubijam... Zaniće te i zalutažeš, eto...

- Hoće li mi se razum od toga pomutiti?

- Hoće!

- Zauvijek?

- Jok!

- Nadugo?

- Jok!

- Nakratko!

- Jah!

- Hoće li tebi biti pričinjena kakva šteta i nevolja?

- Neće!

- Pa onda mi reci! Reci zašto sam dugovijek, a nisam niko i ništa, samo jedan pisar davno potekao iz naroda Kema?

Hazreti Hidr je dugo šutio, a onda reče opominjući skoro rastužen:

- Neće od ovoga biti nekakva hajra kad ti kažem...!

- Ti samo govori, to je pitanje na koje zaista želim odgovor... - rekoh: - Jer ako mi ti na to ne odgovoriš nikad mi niko, do Dana proživljenja, na to odgovoriti neće!

- Nećeš da se strpiš!... Dobro kad si toliko navalio, ali upozorio sam te...! Sad se odmakni malo od sofre, smiri se i opusti, položi ruke u krilo, gledaj u mene i slušaj...

El-Hidr najprije prouči 34. i 35. ajet 21. sure, 25. ajet 53. sure., 8. ajet 62. sure, 2. ajet 67. sure i 8. ajet 69. sure, pa onda stade učiti nešto u sebi; potom opet glasno prouči 9. i 26. ajet 18. sure, onda opet stade učiti nešto u sebi; zatim prouči 53. ajet 54. sure i 145. ajet 3. sure, pa opet zašaputa, samo su mu se usne micale; onda prouči još i 95. ajet 6. sure, a potom stade iz mene isisavati vrijeme; osjećao sam kako vrijeme isisava iz mojih kostiju, iz moga tijela, iz moje glave i iz moga mozga, iz mog sjećanja, iz moje duše, a da nisam razaznao kako, kojim to riječima, a odmah potom vidjeh da se raspolutih nadvoje i takav udvojen počeh tonuti u nekakav dubok bunar; kao da sam istovremeno, u isti čas, bio uranjan i u vatru i u led; i tu, u tom mraku, kao s jednom rukom u vatri, a kao s drugom rukom u vodi, ugledah dvije Hidrove riječi, poput dvije šarene guje, kako na užarenoj bakrenoj tepsiji sastavljaju moj početak i moj kraj; i kako onom ledenom i onom vreloom rukom pokušavam uhvatiti te

dvije šarene riječi; onda se one moje polovice sastaviše, potom nestadoh, ništa nisam vidio sve dok ne ugledah sebe kao Egipćanina s bijelom pregačom oko bedara (i kao Indios na Haitiju) a odmah potom samo kao golu, užarenu srčiku papirusa; i u taj tren izbi iz mene takav krik da sam samome sebi zaledio krv u žilama, a nisam znao da sam to kriknuo ja; i tada više nisam bio užarena papirusova srčika, nego samo taj jedan jedini neponovljivi jezivi krik; tako kriknuti ljudsko biće može samo jednom u svom životu i nikad više, pa makar živio pet milenijuma; onda, kao da mi je cijelo tijelo bilo naglo zaronjeno u gust, mlak i mirisan mehlem te čuh prodoran plač gladna i napuštena sisančeta. Jesam li to bio ja?! Je li to bio moj plač?! A potom ugledah puno isto takve djece koja polahko, ali uz plač i povike, nestaše u dubinama tame oko mene.

“Gledaj Neferti, Amenemhebov sine...”, čuo sam glas iz dubina, ali kao da je dolazio iz grotla vulkana, a ne iz djetinjeg grla; glas koji me je dozivao mojim imenom koje sam već odavno bio zaboravio; svega me prožeše nekakvi jezoviti žmarci i kao tanke savitljive igle izbiše svuda po mojoj koži; osuh se kao jež gustim bodljama koje su izbijale čak i iz mojih očnih kapaka, a onda sam dugo bio umotavan u zavoje u koje se umotavaju mumije, potom u ćefine, kojima se nikako nije nazirao kraj, a onda i u ihrame, i to prvo na jednu, pa na drugu stranu; i oba puta i kad sam bio umotavan i kad sam bio odmotavan i u zavoje i u ćefine i u ihrame, svaki put sam gubio svijest.

Pa ipak niti sam čuo, niti razumio šta je to El-Hidr govorio, samo znam da su mi njegove riječi povremeno obavijale glavu kao plamen, silovito rasvjetljavale, a onda odmah potpuno zamračivale um. A ne znam, niti sam se ikada poslije mogao sjetiti na šta su bile nalik sve te Hidrove riječi, šta mi je to govorio. A od svega upamtio sam samo nekoliko iskidanih riječi koje ništa ne govore, koje mi ništa ne otkrivaju i koje su, zapravo, blijede i ništavne

(prema onome što sam iskusio). “.. drevna staroegipatska bludnja...”, to sam čuo, “... mašta jednog muslimana...”, i to sam čuo, riječi, za me bez ikakva smisla, koje su tamo, kao i mnoge druge, koje nisam zapamtio, bezbroj puta jekom ponavljane.

Nekamo su me ti nekakvi glasovi, ti nekakvi zvuci i krici odnosili i dugo sam tonuo iz jedne praznine u drugu u tim prazninama se na desetine puta rastakao. Kao da sam svaki čas ostajao bez tijela i kostiju i vas cepteći, povremeno se rasipao u vrtloge crnog i bijelog praha, i što sam više drhtao to sam se više osipao, ali vidi, taj prah čežljivo je gledao u mene, iako nema očiju, dozivao me, iako nema usta i nešto mi je govorilo da ću stradati čim se sasvim ospe, raspe i saspe, a nisam znao kako da ga zadržim i održim na okupu.

Pokušavao sam dozvati El-Hidra, ali od svih jezika kojima sam dotad govorio nisam više znao nijedan; očajan, naprezao sam se da makar izmislim kakvu riječ, pa kad ni to nisam uspio, htjedoh oponašati životinje, lajati kao pas, kukurijekati kao pijetao, kreketati kao žaba i domalo čuh lajanje, kukurijekanje i kreketanje, ali samo kao jeku koja je dolazila odnekud iz ponora u koji sam propadao. A svaka bi se riječ, koju bih, uz krajnji napor, očajno sretan, samo naslutio, odmah pretvarala u gvozdenu halku koja bi mi bolno bušila usne i zatvarala usta. Prstima nisam mogao napipati ni usne ni halke, a uopće nisam znao ni gdje su ti moji prsti, ni gdje su te moje usne. Nisam ni trepnuo, a već me je težak lanac vukao u ponor. Odricao sam se svojih usta: to nisu moja usta, svoga tijela: to nije moje tijelo, pa čak i svoje duše: to nije moja duša, nastojao sam viknuti: ja sam prah i pepeo, ali su se samo nove halke kačile jedna na drugu. Pritajivao sam se, nastojao potpuno umuknuti, ali i pri najmanjem pokretu, udisaju i izdisaju, onaj kovitlac bijelog i crnog praha u koji sam se bio pretvorio je nestajao, a lanac me vukao u tamu, naniže. Najzad, potpuno klonuo i pomiren s nestankom, izgovorih

šehadet, što mi, začudo, lahko sađe s usana; oni teški lanci se otkidoše i ja ugledah nekakva otvorena vrata na koja nahrupi jarko svjetlo i svjež zrak. I samo što sam koraknuo prema tim vratima čvrstim, pouzdanim korakom, osjetih El-Hidrove ruke na ramenima i čuh još da kaže i ovo, prijatnim, preporo ujućim, ali nekako i izmijenjenim, pjevnim, jednoličnim glasom: "... lijevak kroz koji sipi vrijeme. A od čega je iskovan taj lijevak? Od grijeha. Zašto su tanki zidovi tvoga lijevka vremena? Zato što su skovani od grijeha koje si počinio u snu, a ne od grijeha koje si počinio budan..."

- Ako nisi razabrao sve ono što sam govorio, hoćeš li da ti to ponovim? - upita El-Hidr drmusajući me i blago prelazeći rukama preko moga lica.

Na to ja odgovorih:

- Nema te stvari na svijetu, ni te tajne, ni te istine, koju bih želio doznati na ovakav način...

- Eto, jesam li ti govorio da od toga neće biti nikakve koristi, a ti navalio: reci, pa reci... Je li sad znaš zašto živiš tako dugo?

- "Ko god se nada susretu s Bogom neka zna da je Božiji obračun blizu" (29:5)... - rekoh.

- I nemoj sumnjati da ti nisam rekao sve što znam.

- Ne sumnjam - rekoh.

A odmah potom, sav nekako ustreptao od brige za mnom, tako mi se to barem tada učinilo, vidno uznemiren, isto onako uznemiren kao kada sam rekao da sam možda i ja pihnuo vode života, uze ibrik koji je mjestimično bio ulubljen i odavno čađav i crn, pa nasu čaja i meni i sebi, jer se ja još nisam sasvim sabrao ni rashavijestio, ali kada ga je opet spustio, ibrik je blistao očišćen i nov, (kao da je tek ispod čekića).

I na moje oči Hidr stade uzimati, doticati i pogledati stvari oko sebe i kojoj je čeg nedostajalo on bi joj to odmah nadomjestio i sve je popravljao i u red dovodio; ako je bardaku otpao grlič, ili ručka, eto grliča, eto ručke,

gdje god je u kući bio zakovan kakav klin, pa ga hrđa nagrizla, zabijao se nov: čuh cviljenje i škripu klinova kao da ih neko kliještima čupa i ugledah kako se sve oko mene obnavlja: odjeća na meni se zateže; čoha mojih čakšira dobi svoju prvašnju boju, platno moje košulje na meni obijeli i sva odjeća na meni zamirisa onako kako je mirisala kada je bila tek sašivena; nešto oružja što sam imao po budžacima zazveketa; odavno već pokidane i izvučene zlatne i srebrene žice s kadife u kojoj je bila matara iznikoše i zategoše se istim nekadašnjim vezom, moje papuče od žute kože s kojih je boja odavno opala zažutješe se kao žumance, a pohabani kaftan vas obnovi; s drške handžara, iz koje je srma poispadala, istom se sva srma vrati, umetnu i zablista; sve oko mene je škripalo, pomjeralo se, treslo, pucketalo, lomilo i obnavljalo; tako se i sofr zaljulja, a njene klimave nogare učvrstiše, daske izravnaše i sljubiše; nož krnjav i tup istom zablista; bakrači i sve bakarno posuđe okalajisa se i iznutra i izvana, što sam imao srebra svo pobijeli i zablista, a i kuke obli njihova boja, pa koje su bile plavičaste tako, a koje su bilo kovane u vatri lijepom crnom bojom; čuh kako se krov na kući lomi, vidjeh truhle šindre kako lete po avliji, napukle grede srastaju, kamenje u ognjištu pomjera i zbija; kao da je neko dugačkim prutom provukao ispod ćilima najprije uzduž, pa poprijeko, preletje osnova, pa poutka, a onda i sve šare nanovo živnuše, otpale rese nose same na šise; vuneno šiljte podamnom omekša, odiže me i sve što je bilo u kući, na kući i oko kuće obnovi se, i sve stvari poprimiše svoj prvotni izgled kao kad su bile nove, Hidr me dotače rukom i reče:

- Ovo mene, Abdullahu, srklet hvata i ja ovo od srkleta radim, a ako hoćeš da ti sve ostavim onako kako je bilo, reci, jer ja sam ti divit pozlatio i pera zašiljio i murekef namirisao, da znaš...

- Nema vala nijedne stvari za koju bih volio da ostane onakva kakva je bila, samo

ako će sve, kad ti odeš, ostati ovakve kakve su sad... - rekoh, začudo, već sasvim pribran i oporavljen poslije onog ponora u koji su me bacile El-Hidrove riječi.

- Hoće, ne beri brige... Čim mene počne srklet hvatati to znači da sam predugo u ovoj la i privida. U ovoj Nuhovoj lađi! - dodade osmjehnuvši se. - U tvojoj kući nema se više šta ni popraviti ni dovesti u red, nego daj mi pribor za pisanje, jer ću se, izgleda, samo tako moći još malo ovdje zadržati...! Ali što se vrijeme kod tebe ispremeće i isprepliće!... - reče.

Brže-bolje pripravih to što je zatražio, sav svoj pribor za pisanje i desetak araka najbolje egipatske hartije glačane morskim školjkama, koju sam odavno čuvao i sklanjao i sakrivao i od sebe te vidjet kako hazreti Hidr savi noge poda se, uze pero i murekef i zadubi se u pisanje, a ja se suzdržana daha, skoro ne dišući, skrajnuh ustranu da mu ne smetam.

- Ovo ja o tebi knjigu počinjem! - reče Hidr ne dižući pogleda. - I to kao da je ti sam o sebi pišeš... Jer meni, zapravo, i ne treba, kud bi s njom...? Ko bi je čitao? Ali svejedno je šta pišem, jer i ovo je, moj Abdullahu, od te moje muke i nelagode. Privid u kome ti tako dobro istrajavaš, mene bi još malo pa progutao, iako je sve to ovdje tako mehko, tako magličasto, tako lagahno, tako prozirno... - reče. - I ništa nije dovršeno i sve tek obnavlja... - promrmlja sebi u bradu.

I sve do sabaha čuo sam škripu El-Hidrova pera; za to vrijeme tiho sam podsticao vatru i strahovao hoće li svjetiljki ulja doteći i može li gorjeti do zore i povremeno pogledao oko sebe nehotično se diveći tome kako mi je evlija svu kuću obnovio i uljepšao...

- Eh, evo knjiga je gotova! - reče El-Hidr - možda sam se odmah mogao pisanjem kakve pjesme vezati za dunjalučko vrijeme i tako zauzdavati svoj srklet, a možda ti kuću i stvari u kući nisam trebao ni dirati...? Ostavi sad to, čitaćeš kada odem! - reče, jer sam ja s velikom znatiželjom pregledao rukopis i odmah, samo

što sam letimično ujagmio pročitati koji red, knjiga mi se učini neobična i ni nalik ni na jednu drugu knjigu koju sam ikada do tada u životu pročitao. Ali - bila je to knjiga koju je napisao El-Hidr! Ne znam pisara, a upoznao sam mnoge, i to izvrsne, koji bi tako brzo mogao ispisati toliko redova tako istančanom kaligrafijom, tako lijepim pismom kao što je to tada učinio on.

- Nego, vakat je sabahu, pa da klanjamo... De sad ti budi imam! - iznebuha predloži moj čudesni gost.

Skanjivao sam se, skanjivao, ali on osta uporan te najzad moradoh pristati. Kako sam otklanjao sabah ne znam, a poslije upitah:

- Smijem li ja ikome kazati da je hazreti Hidr za mnom klanjao sabah?

- Smiješ, Abdullahu, kome god hoćeš! - nasmija se El-Hidr i izade iz kuće.

I dok sam ja sa žudnjom i golemom znatiželjom ponovo, još malo, premetao one papiruse, čuh kako me El-Hidr s avlije doziva: "Hajde, hadžija, šta čekaš...?", i ja izadoh za njim. Ali se vratih...

- Da samo još jednom bacim pogled na onu tvoju knjigu! - rekoh razdragan i sasma zadovoljan i otvorivši vrata svoje kuće vidjeh na trenutak kako hladan vjetar spolja podiže listove i rasipa ih po ćilimu.

I kad krenusmo niz avliju pođem korak-dva iza njega, a onda priskočih pa ga povukoh za peševe njegove galabije (hrke, burnusa), baš kao onomad kada sam od dragosti obgrlio i pokušao odići Utnapištima. I kada sam ga objema šakama, kao da me je neki šeret čušnuo sleđa i rekao: "De!", dokopao za haljinku i povukao, podugo ne popuštajući, cijelo tijelo mu se postranice ocrta, ukaza i nabi (u galabiji), od pete do tjemena. A ne znam što mi bi da uradim nešto tako čudnovato, neprimjereno i djetinjasto. I još dok sam ga držao i vukao već sam se bio postidio i odmah zažalio zbog toga. "Eto", mislio sam, "nisam ni krenuo sa hazreti Hidrom, a već sam načinio glupost odmah sprva i bez ikakva povoda!"

Ta, Musa, a.s., od stotinu i dvadeset godina koliko je živio, osamdeset je godina, kažu, tragao za hazreti Hidrom i kada ga je našao bio je uljudan, suzdržan i sabran ne bi li saznao nešto od znanja koja su data samo Hidru.

El-Hidr se okrenu, nasmija i reče:

- Reci mi, Abdullahu, šta si ti: Misirac, Turčin ili Bošnjak? - upita.

- Ne znam ni ja sam! - rekoh nevoljko.

- Ti si Bošnjak! - na to će Hidr. - Jer ni Turčin, ni Misirac nikad me ne bi povukao za haljinku, a Bošnjo bi!!

- Zaista ne znam zašto sam to učinio...! - rekoh uistinu se kajuci. - Sjetio sam se sjenke Nuha, a.s., koja me je jednom davno obrahtila više nego iko od ljudi. Kad sam ugrabio zgodu obujmio sam je i od dragosti htio odići, ali nisam mogao - bila je teža od olova. A ti si me obrahtio još i više nego ona! Možda zato, ne znam... halali mi ako ikako možeš - zavapih.

- Halalim ti! - odgovori El-Hidr vedro i nastavi:

- Bolje je pak da samo ideš za mnom i gledaš kad te vodim, ono što ću ti pokazati i ono što ćeš vidjeti. I od sad više ne pitaj mnogo, jer - ili će ti se sve samo kazati, ili ću ti ja sam reći ono što treba, ali se i ne žesti na sebe i ne prekoriševaj se previše. Kada se Musa

ibn Imran, poslanik među odabranima, nje mogao uzdržati i biti strpljiv sa mnom, zašto to ti očekuješ od sebe? Ali da te pitam - dodate El-Hidr - misliš li da sam i ja sjenka?

- Ne, jasno sam vidio obrise tvoga tijela pod tvojom zategnutom odjećom! - rekoh žurno i iskreno.

- Hajde ti, Abdullahu, evo, pri i mi sasvim i zagrlj me! - na to će dobar El-Hidr i ja mu se skrušeno primakoh.

- Stani na moja stopala! Ne, ne boj se, nećeš me oćepiti... Stani, kad ti kažem! Čvrsto me obujmi i ne puštaj...! Sad se uhvati za me! Sad šćepaj moju odjeću! Sad povuci i zategni moju hrku, vidiš da to maločas nisi ni morao ćiniti... - reće i smaće onu šiljatu kapuljaću s glave, a kao vuna bijela, kratka i kovrćava kosa mu zaiskri i zapucketa.

Ja učinih sve onako kako je rekao, desnim stopalom nagazih upoprijeko na njegovo lijevo i svojim lijevim na njegovo desno, obujmih ga objema rukama oko pasa, podbratkom pritisnuh njegovo rame i dok je on nabirao smotak vremena i smotak prostora, samo jedan tren ugledah brda i bašće, kuće i džamije, hanove i hamame, mostove i mlinove Saraj-Bosne pod snijegom, a onda stadosmo u pijesak na obali nekakvog okeana čije vode nisu bile, da kažem, plave, nego potpuno bijele, bjelje mlijeka.